منظـــری آیینی در شـــهر تاریخـــی «عقدا»

شهره جوادی / دکتری تاریخ هنر / استادیار دانشگاه تهران
javadi1336@gmail.com

«عقدا» در ۴۰ کیلومتری شمال‌غربی اردکان و کنار جاده یزد-اصفهان قرار دارد و تاریخ آن به پیش از اسلام باز می‌گردد. غار باســتانی «اِشکَفت یزدان» روزگاری نیایشگاه میترا و اَناهیتا بوده و سال‌ها در ایــن غار از آتش مقدس «ورهرام» که از معبد اَناهیتا در کنگاور به این مکان منتقل شده بوده، نگهداری می‌شده است. این مکان مقدس همه‌ساله پذیرای پارسیان هند و زرتشتیان ایران است که شبی را در غار به‌سر می‌برند و مراسم خاصی را اجرا می‌کنند[1].

شهر بازسازی‌شدهٔ عقدا، تا حدی نشانه‌های جالب و دیدنی از تاریــخ کهن را به نمایش می‌گذارد. در کوچه پس‌کوچه‌های این شهر، خانه‌های قدیمی، کوچه‌های باریک آشتی‌کنان، ساباط‌ها و درهای زیبای چوبی با کوبه‌های قدیمی، منظری آشنا و دلنشین را به‌وجود آورده است که بی‌اختیار ما را به گذشته‌های دور و عصر آیین‌های با شکوه و کارساز رهنمون می‌سازد. در این شهر کوچک با معماری مردمی، بکــر و زیبا به منظری آیینی بر می‌خوریم کــه در هیچ یک از نقاط ایران برجای نمانده اســت. محله‌های مختلف با گذر از کوچه پس‌کوچه‌های باریک به مرکز تجمع یا میدانچه‌هایی می‌رسند که ناخودآگاه بیننده را میخکوب می‌کند. نکتهٔ جالب توجه و استثنایی در مرکز هر محله، منظری است از ستون استوانه‌ای شکل به قطر تقریبی ۵۰ سانتی‌متر و ارتفاع یک متر از گچ سفید که بر فراز آن آثار آتش و دود نمایان است. در نزدیکی این ستون سفید، دو پله کوتاه منبر مانند از گچ سفید قرار دارد. نمای زیبای این دو عنصر ســپید در میان دیوارهای کاهگلی، فضایی نمادین و دلپذیر را به نمایش گذاشــته است. این عناصر در شــهر چندین بار تکرار شده است. از اهالی جویا شــدیم که داستان چیســت؟ گفتند: این آتشدان‌ها به روزگار گذشته و مراســم و اعیاد زرتشتیان باز می‌گردد که دیر زمانی در اینجا زیســته‌اند و امروز کم و بیش حضور دارند و گاه برای تجدید خاطرات نیاکانشــان به این دیار می‌آیند. در گذشته در اینجا آتش می‌افروختند و مردم گرداگرد آن به نیایش و جشن و شادی می‌پرداختند. امروز نیز این سنت کُهن با شکل دیگر و تعابیری اسلامی برگزار می‌شود. ۱۰روز پیش از محرم مردم در این میادین جمع می‌شوند و گرداگرد آتش به عزاداری حضرت حســین‌بن‌علی (ع) می‌پردازند. نوحه‌خوان و مداح که از اهالی محل اســت، بر منبر گچی یا همان پله‌های سفید می‌نشیند و ذکر مصیبت می‌خواند.

در شــهرهایی چــون نائیــن، زواره، ســمنان، دامغــان، حســینیه‌ها و تکایای بدون سقف که میدان یا مراکز تجمع هستند، سکویی در وسط دارند و همین مراسم را با حضور مردم اجرا می‌کنند. اما برپایی مراســم عزای حســینی در جوار آتش، تداوم رســمی دیرین است که با محتوایی نو در عقدا برگزار می‌شود.

زرتشــتیان ســاکن عقــدا، آتشــدانی در مرکز هر محله داشــتند که هنگام اعیاد و مراســم نیایش، در آن آتــش می‌افروختنــد و گرداگــرد آن بــه جشــن و شــادی می‌پرداختنــد. ایــن ســنت کهن، خاســتگاه مراسم مشــابهی اســت که امروز توسط مســلمانان بــه گونــه‌ای دیگــر برگــزار می‌شــود.

پی‌نوشت

[1] www.aqda.ir

آتشدان، که امروز به عنوان اسپندان یا ظرف دانه پرندگان استفاده می‌شود.

آتشدان و منبر در یکی از کوچه‌های شهر که بازسازی شده است.

آتشدان و منبر گچی، مرکز محله (میدانچه)، مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۹